

A HÉT TÉMÁJA

SZERKESZTI: NYEMCSOK ÉVA

Amikor a világ figyelt a kis országra

Tizenhét alkalommal kapott magyar vagy magyar származású személy, illetve szervezet Nobel-díjat. Az elsőt 1905-ben, az utolsót 2005-ben. A szegedi egyetem Nobel-díjas professzora: Szent-György Albert, díszdoktora: Oláh György.

MAGYAR TUDÓSOK MUNKATÁRSUNKTÓL

A kivételes szellemi teljesítmény elismerésére szolgáló Nobel-díjat tizenhét alkalommal ítelték oda magyar, illetve magyar származású magánszemélynek, szervezetnek. Sajnos köztük zömében olyan magyar tudósokat jegyeznek, akik külföldi munkásságukért kapták meg az elismerést.

Keretes írásunkból kitérünk: a magyarok leginkább a kémia és az orvostudomány területén értek el olyan kimagasló eredményeket, amelyeket Nobel-díjjal jutalmaztak. Két olyan esztendő is volt, amikor magyar származású tudós vehette át a kitüntetését: 1976-ban Daniel Carleton Gajdusek orvosi Nobel-díjat kapott megosztva, ugyanebben az évben Milton Friedman közgazdasági tevékenységéért tüntették ki. Tíz évvel később is „dupláztunk”: 1986-ban kémiai Nobel-díjat vett át megosztva Polányi János, békedíjat Elie Wiesel. 1994-ben kémiai eredményeiért Oláh György volt a díjazott, a közgazdasági díjat – megosztva – Harsányi János kapta.

A Nobel-díj történetében eddig két olyan díjazott volt, akik hazájukból, Magyarországról utaztak a ceremóniára. 1937-ben a szegedi egyetem professzora, Szent-György Albert orvosi Nobel-díjat kapott. A magyar biokémikus a 30-as években izolálta a C-vita-

Szent-György Albert magyar állampolgárként vette át a Nobel-díjat a C-vitamin izolálásáért – akárcsak a mai tudósok, ő is a svéd királytól. FOTÓ: DM/DV

mint, 1936-ban a P-vitamint. Munkássága másik jelentős felfedezése a citrátkör (vagyis citromsavciklus). Halála után a Szegedi Orvostudományi Egyetem vette fel a híres tudós nevét.

Kertész Imre 2002-ben kapott irodalmi Nobelt a Sorstalanság című önéletrajzi ihletésű, holokausztról szóló könyvéért, melyből film is készült. Lázár János vásárhelyi polgármester az érettségiző diákokat ajándékozta meg a kötettel. Szent-Györgyin és Kertészen kívül Hevesy Györgyöt díjazták magyar állampolgárként. 2002-ben pedig egyszerre tizenöt magyar díjnak örülhettünk, ugyanis az 1975-ben alapított Nemzetközi Atomenergia Ügynökség munkatársai kapták meg a rangos elismerést. A szervezet célja a nukleáris energia békés felhasználása, a katonai felhasználás megakadályozása.

Az egy főre jutó díjazottak tekintetében nem vagyunk világelső, de benne vagyunk az első tizenben. 6-7 díjazottnak pedig van, volt magyar kapcsolata, de nem tartották, tartják magukat magyarnak.

Magyar vagy magyar származású Nobel-díjasok.

1905 – Lénárd Fülöp (fizikai), 1914 – Bárány Róbert (orvosi), 1925 – Zsigmondy Richárd (kémiai), 1937 – Szent-György Albert (orvosi), 1943 – Hevesy György (kémiai), 1961 – Békésy György (orvosi), 1963 – Wigner Jenő (fizikai, megosztva), 1971 – Gábor Dénes (fizikai), 1976 – Daniel Carleton Gajdusek (orvosi, megosztva), 1976 – Milton Friedman (közgazdasági), 1986 – Polányi János (kémiai, megosztva), 1986 – Elie Wiesel (béke), 1994 – Oláh György (kémiai), 1994 – Harsányi János (közgazdasági, megosztva), 2002 – Kertész Imre (irodalmi), 2004 – Herskó Ferenc (kémiai, megosztva), 2005 – az IAEA (International Atomic Energy Agency) dolgozó, 15 magyar (béke, megosztva).

Nobel-díj

Charles K. Kao

George E. Smith

Willard S. Boyle

Elisabeth Blackburn

Jack W. Szostak

Carol W. Greider

Ada Yonath

Thomas Steitz

Venkatraman Ramakrishnan

Barack Obama

NOBEL-DÍJ: MEGOSZTVA A TERMÉSZETTUDÓSOKNAK

Elismerés a bánásági Herta Müllernek

Ünnepélyes körülmények között, személyesen a svéd királyi pártól vehetik át a kitüntetettek Stockholmban a rangos elismerést. FOTÓ: MTI

A svéd Karolinska Intézet az október 5-ével kezdődő héten Stockholmban sorra kihirdette az idei Nobel-díjasokat. Az elismerést – 1,4 millió dollárt, aranyérmét és egy diplomát – hagyományosan december 10-én adják át, az 1896-ban elhunyt alapító, Alfred Nobel halálának évfordulóján.

STOCKHOLM, TEMESVÁR, SZEGED MUNKATÁRSUNKTÓL

A szomszédos Temes megyéből indult az 56 esztendő

ségéből ismeri a Szegedi Tudományegyetem szociológia tanszékének docense, Pászka Imre. Elmondta, hogy Herta a férjével, Richard Wagnerrel együtt időnként megjelent a román,

Stockholm rangsora. Orvosi-életlen Nobel-díj: a telomeráz és a telomeráz enzim felfedezéséért Elizabeth H. Blackburn, Carol W. Greider, Jack W. Szostak kapta – megosztva. **Kémiai:** Ada Yonath, Thomas Steitz és Venkatraman Ramakrishnan – megosztva: a riboszóma szerkezetének és funkciójának tanulmányáért. **Fizikai:** felét Charles K. Kao-nak ítelték az optikai szálakon keresztül történő fénytovábbításért; a díj másik felét pedig megosztva kapta Willard S. Boyle és George E. Smith egy képalkotó félvezető detektor, a CCD-szenzor feltalálásáért. **Irodalmi:** Herta Mülleré, mert „a költészet tömörségével és a próza tárgyilagosságával rajzolta meg műveiben az otthonlanság tájképét”. **Nobel-békedíj:** az USA-elnök Barack Obamáé „a nemzetközi diplomácia megerősítéséért, és a népek közötti együttműködés elősegítéséért”.

Herta Müller (képünkön), a tizenkettedik nő, aki a december 10-i stockholmi ceremónián átveheti az irodalmi Nobel-díjat a vele járó 10 millió svéd koronával együtt. A bánásági írónőt még a temesvári Szabad Szó szerkesztő-

magyar, szerb, német lapoknak otthont adó temesvári sajtóházban. A szoros baráti társasághoz tartozó, a hozzájuk hasonlóan kemény sorsú, a diktatúrától megkínzottan Németországba emigrált William Totokkal máig e-mailezik.

Totok azt írja Herta Müllerrel, hogy a bánati svábság életéből meríti témáit, a szülőföldvesztés miatti fájdalom sít át sorain. Pászka Totokkal együtt úgy véli: az 1987 óta Németországban élő Herta Müller Nobel-díja ráirányítja a figyelmet arra, hogy Románia soknemzetiségű ország, nem nemzetállam. Azt mutatja, hogy „nem román” is lehet a románság képviselője a többnyelvű kultúrában. Így aztán minden kisebbségben élő, illetve a 80-as években a diktatúra elől a szülőföldről menekülni kényszerülő magyar, szász, sváb, román és zsidó számára fontos, hogy e multikulturális vonás most reflektorfénybe kerül.

A fény díjának is nevezik, régen elterjesztett, alkalmazásban lévő alap kutatási eredményért, a digitális kamerák „retinája”, az úgynevezett CDC-érzékenyítő feltalálásáért adták az idei fizikai Nobel-díjat. Ez az innováció elismerése a bizottság részéről – véli Dékány Imre. Az MTA Szegedi Akadémiai Bizottsága elnöke szerint a természettudományok mű-

A rókák csapdába esnek.

A kulcsregényének tartott, a diktatúra hétköznapjait ábrázoló, A rókák csapdába esnek című Herta Müller-mű az egyetlen, amely magyarul is megjelent. Am ezt az 1995-ös kötetet most nehéz megszerezni: a Csongrád megyei Somogyi-könyvtárban nincs belőle, a szegedi egyetemi könyvtár katalógusa szerinti két példányt pedig már kikölcsönözték, de a Tisza-parti város egyetlen antikváriumában, könyvesboltjában sem található eladó példány. A regény fordítója, Lendvai Katalin szerint azért nem jelent meg nálunk más Müller-mű is, mert „a Temes megyében felnőtt író nő témaválasztásában a kommunista Romániához nyúl vissza, és a magyar közönség általában nem szeret olvasni erről a korszakról”. Elárulta: Herta Müller személyesen is többször járt Magyarországon.

velői számára elgondolkodtató, hogy az elmúlt pár év kémiai Nobel-díjait szinte biológiaiak is nevezhetnénk: most az enzimek és a gének kapcsolatának feltárását tartották elismerésre érdemesnek. A kémia jövője az élettudományok, a biotechnológia, a bio-nanotechnológia irányába mutat. Márpedig e téren – az orvosi Nobel-díjas Szent-György Albert nyomdokain haladva – is rendkívül jó eredményeket mutat a Szegedi Tudományegyetem. A vegyész-akadémikus úgy véli: ha kiemelt finanszírozást kapnak a kutatóegyetemek, és dolgozni kezd a szuperlézer, szület-

het újabb szegedi Nobel-díj 2015–2020 körül.

Ötven évre titkosított jelölések

A svéd akadémikus, feltaláló Alfred Nobel 1895-ben végrendeletében nyilatkozott akaratáról: vagyonának kamataiból minden évben díjazták a tudományos élet legjobbjait.

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS MUNKATÁRSUNKTÓL

Alfred Nobel díját a fizika, a kémia, a fizika, az orvostudomány és az irodalom legjobbjai kaphatják meg,

valamint az a személy, aki a békéért tett kiemelkedő erőfeszítéseket. 1968 óta egy újabb kategóriában is kiosztják az elismerést: a közgazdaság területén tevékenykedő személyeknek is jár Nobel-díj.

A díjazottak a plakett mellé pénzjutalmat is kapnak, a jutalom összege nem csekély: 1,4 millió dollár.

A Nobel-díj nem tudományos pálya vagy életmű elismerése. A végrendelet értelmében konkrét teljesítményért, eredményért adható. A jelölt csak életében kaphatja meg, a tudományok és az irodalom díjazottjai kizárólag magánszemélyek lehetnek, de a békedíjjal szer-

vezeteket is kitüntetnek. A békedíjat a norvég parlament tagjaiból felállított bizottság ítéli oda, a többit a Svéd Királyi Tudományos Akadémia.

A jelölés minden évben szakmai szervezetek vezetői, akadémikusok, tudósok felkérése alapján történik. A jelölésről és az odaitélésről szóló dokumentumokat titkosítják, ezek további ötven évig nem kutathatók.